

Ոյր ձեռընտու եւ օգնական ինքն ի բարձանց Աստուած Հն :
Լուսածընունդ արփին լարեալ ի քոյդ ճակատ գերազանց ,
Գինջ աստեղօք մահիկ յայգուն քայր քեզ անկեալ լուսապանձ :
ԱՌեղը ծորեն յանթիւ ծաղկանց յուռթի հովտացըդ խոխոմք ,
Խնուշահոտ եւ լուսալիր գիրգ գեղնորակ ընդ մոմովք .
Լեռնադաշտակը քո յօրասցին դալարարօտ ի մարգ նոր ,
Յորում ձիոց զոյդ զոյդ ծընունդք ճարակին զօրըն բոլոր :
Կարկաջասահ հոսին թափին վըտակը ջըրոց քաղցրահամ
ԱՌշեալ ի տունս մաքրել ըզժահը հիւանդութեանց տարաժամ :
Փողոցք քոյին կըրպակազարդք բարձրանիստ տամբք բազմատենց
Կոր արուեստիւք յանձանձիր ջանս յարակացեալ կան ի մէջ .
Եզդ ազդ քանդակք գեղարուեստից առատաձիր յոլովեալ ,
Հացիւ նաշհւով պայծառ իւղով անոյշ գինւով համբաւեալ .
Օինու զարդու զգեցեալ պահակք զինուորք քոյին քաջարիք ,
Ճեմին ի քեզ պերճ եւ յաղթող , գեղապատշաճ եւ փափկիկ .
Հանդիսատես քո հրապարակք զամն ընդ բոլոր որոտան ,
Լ ձայն երգոց քնարաց թմբկաց թնդանօթից խառնաձախն :
Ա այելքութեանց բազում կարգօք լրցեալ քո ծոց նազելի ,
Ա աճառաշահ բեռամբք բազմօք պատուականօք լիուլի :
Լ աւք քո վարեալ փրցոցուոյց առագաստիւք ի հեռուստ
Յափունս անկեալ բերեն վաճառըս բազմագանձ եւ հարուստ .
Խորայատակ ծով ալէտանջ եւ յարածուփ անսըրիալ
Ը աւիդ հորդէ տիւ եւ պիշեր զեկավարին գալ ու երթալ :

Հ. ԱՐԻՍՏԱԿԵՍ Վ. ՃԻԶՄԵՃԵԱՆ

Skuaruli - Finzptuuli:

Բնութիւնն Աստուծմէ հաստա-
տուած օրինաց բովանդակութիւնն է՝
իրաց գոյութեանն և էակաց յաջորդու-
թեանն համար : Բնութիւնն՝ իր մը չէ,
վասն զի այս իրս ամենայն ինչ կ'ըլլար .
բնութիւնն էակ մը չէ , վասն զի այս
էակս Աստուծմէ կ'ըլլար . բայց կարելի է
մոտածել զբնութիւնն իբր կենդանի և
անհուն կարողութիւն մը որ զամենայն
ինչ կը բովանդակէ , զամենայն ինչ կը

կենդանացնէ , և որ ընդկարգեալ առաջին լակին կարողութեանը տակ՝ լսկիզման առած չէ գործելու առանց անոր հրամանին , և չգործեր ալ՝ եթէ ոչ անոր գործակցութեամբը կամ հաւանութեամբը : Այս կարողութիւնս՝ այն մասն է աստուածային կարողութեան , որ մեզի յայտնի կ'ըլլայ , միանգամայն պատճառ և արգասիք , եղանակ և գոյացութիւն , նկարագիր և գործք . բնութիւնն բոլորովին աննման է մարդկային արտեստին՝ որուն արտադրութիւններն մեռեալ գործք են , ու ինքնիրեն մըշ-

տղնջենաւոր կենդանի գործք մըն է, անդադար գործօն գործաւոր մը, և գիտէ ամենայն ինչ՝ ի կիր առնուլ, ու ըստ ինքեան աշխատելով միշտ մի և նոյն սկզբանիւթով՝ փոխանակ սպառելու զայն, անսպառելի կ'ընէ ։ Ժամանակը, միջոցը և նիւթը իր միջնորդներն են, տիեզերքս իր առարկան, շարժումն ու կեանք իր նպատակը։

Այս կարողութեան արգասիքն աշխարհիս երևոյթներն են, և իր գործածած հնարքն՝ կենդանի զօրութիւնքն են, զորոնք միջոցն ու ժամանակը չափել կրնան միայն ու սահմանել առանց եղանելու երբեք. այս զօրութիւնները որ կը հաւասարակշռին, որ իրարու կը խանուին և որ մէկմէկու կ'ընդդիմանան առանց կարող ըլլալու մէկզմէկ ոչնչացընել, ոմանք կը թափանցեն ու կը տեղափոխեն զմարմինս, այլք կը ջեռուցանեն ու կը կենդանացընեն զանոնք ։ ձկողութիւնն ու վանողութիւնը՝ այս կարողութեանս երկու գլխաւոր գործիներն են՝ որովք կ'ազդէ անգործ մարմոց վրայ. ջերմութիւնը և գործարանական կենդանի հիւլէներն՝ իր ազդուսկզբանքն են, զոր ՚ի գործ կը դնէ ձեւացընելու և զարգացընելու գործարանաւոր էակներ։

Ի՞նչ չէ կարող բնութիւնն այսպիսի միջնորդներով։ Ի՞մենայնի կարող կ'ըլլար եթէ կարենար ոչնչացընել և ստեղծել. սակայն Ի՞ստուած իրեն պահած է կարողութեան այս երկու ծայրերը. ոչնչացընել և սուեղծել ամենակարողութեան ստորոգելիքն են։ Ի՞յլայլել, փոփոխել, եղծանել, զարգացընել, նորոգել, հաստել, են միակ իրաւոնք զոր Ի՞ստուած կամեցաւ չնորհել։ Ի՞նութիւնն է հազարապետ անոր անդարձ կարգացը, աւանդապահ անոր անշարժ հրամանացը, և ոչ երբեք կը խոտորի իրեն տրուած օրէնքներէն։ Ի՞ան չայլայլեր իրեն համար գծուած սուերագրէն, և իր ամէն գործոցը մէջ Ի՞մենակարողին կնիքը կը ցուցընէ. այս սատուածային տպաւորութիւնը, անփոխիս նախատիպ գոյութեանց, ու

ըինակ է՝ որուն համեմատ կը գործէ բնութիւնն. օրինակէ՝ որուն ամէն հետքը անջնջելի տառերով դրոշմուած են, և յաւիտեանս անեղծ։ օրինակ միշտ նոր, զոր կաղապարաց կամ պատճենից թիւը՝ որչափ ալ անհուն ըլլան՝ միշտ կը նորոգեն։

Ուրեմն ամենայն ինչ ստեղծուեցաւ, և դեռ չկայ բան մը որ ոչնչացած ըլլայ. բնութիւնն այս երկու սահմանացս մէջ կը տատանի՝ առանց մէկուն և ոչ մէկալին մօտենալու. ջանանք ետև էն հասնելու որ և իցե կիտի մը վրայ այս անբաւ ասպարիզիս մէջ՝ զոր կը լնու և ընդոր կ'ընթանայ ՚ի սկզբանէ դարուց։

Ի՞նչ տեսարան։ Իիւթոյ անհուն տարածոց մը ոչինչ կ'ըլլար, անհնարին զանգուած մը՝ թէ որ հազարաւոր անգամ աւելի անհուն ասպարէզներով իրարմէ հեռու կտոր կտոր ըրամճնուեր. բայց բիւրից բիւրուս լուսաւոր գնտեր մէկմէկէ անընբունելի հեռաւորութեամբ խարիսխոք են որոնց վրայ հիմնուած է աշխարհիս շենքը. բիւրաւոր անլցս գնտեր առաջիներուն չորս զին կը պարտին, և այս շենքին կարգն ու շարժական ձարտարապետութիւնը կը կազմեն. երկունախնական զօրութիւնք կը շարժեն այս մեծամեծ զանգուածներս, կը հոլովեն զանոնք, կը տեղափոխեն ու կը կենդանացընեն զանոնք. այս զօրութեանց իւրաքանչիւրն ալ անդադար կ'ազդեն, և երկուքն ալ զուգադրելով իրենց ոյժը՝ կը ծրագրեն երկնային գնտերուն գօտիները, և դատարկութեան մէջ հաստատուն տեղեր և որոշեալ ձամբաներ կը հաստատեն. և նոյն իսկ շարժման ծոցէն կը ծնանի աշխարհաց հաւասարակշռութիւնն ու տիեզերաց հանգստութիւնը։

Այս զօրութեանց առջինը հաւասարապէս բաշխուած է, իսկ երկրորդը անհաւասար չափով. նիւթոյ իւրաքանչիւր հիւլէն մի և նոյն քանակութեամբ ձկողութեան զօրութիւն ունի. և իւրաքանչիւր գունտ տարբեր քանակութեամբ վանողութեան զօրութիւն ունի. անոր համար կան հաստատուն աս-

տեղք և մոլորական աստեղք՝ գնտեր՝ որ կը կարծուին թէ միայն ճգելու համար եղած են, և այլք վանելու կամ վանուելու համար • ոմանք կը կարծուին թէ հասարակաց մղումն ընդունած են դէպ 'ի մի և նոյն ռեղութեամբ, իսկ այլք մասնաւոր մղումն • ոմանք մենաւոր են, և այլք արբանեկաւոր • ոմանք լուսաւոր մարմինք են և այլք խաւարային զանգուածք • ոմանք մոլորակը են՝ որոնց այլ և այլ մասունքն յաջորդաբար կը վայելեն փօխ առնուած լոյս մը, և այլք գիսաւորք՝ որոնք միջոցին անզընդոց խաւարին մէջ կը կորսուին և յետ բազմաթիւ դարուց կը վերադառնան նորանոր հրով վառելու • ոմանք արևեր են՝ որոնք կ'երեան ու աներեւոյթ կ'ըլլան, և կը կարծուին թէ փօխանակաւ կը վառին ու կը մարին • և այլք որ մի անգամ կը տեսնուին ու ետքէն աներեւոյթ կ'ըլլան յաւիտեանս • իշկինքը մեծամեծ պատահարաց վայրն է • սակայն մարդկային աշքը հազիւ կրնայ նշմարել զանոնք • արև մը որ կ'ոչնչանայ ու աշխարհքի մը կամ շատ աշխարհաց կործանումն կը պատճառէ, մեր աշքին այնպէս կը տեսնուի՝ իբր թէ շրջմնիկ հուր մը ըլլար որ կը վասի ու կը մարի • մարդս՝ այս երկրաւոր հիւլէին վրայ սահմանափակուած, ուր կ'ածի, այս հիւլէն իբր աշխարհք մը կը տեսնէ և զաշխարհքս իբր հիւլէ :

Ա ասն զի այս աշխարհս ուր կը բնակիմք, հազիւ ձանացելի է միւս գնտերուն մէջ, և բոլորովին անտեսանելի է հեռաւոր գնտերէն • միլիոնաւոր անգամ փոքր է քան զայն, և հազար անգամ փոքր է քան զուրիշ մոլորակներն՝ որոնք իրեն պէս ընդկարգեալ այս աստեղ կարողութեանը, և ստիպուած են անոր չորս կողմը պտըտելու : Պոսիդոն, Աւրանոս, Իշրեւակ, Ուսնթագ, Իշտեղատիպք, Նըրատ, Երկիր, Երուսեակ, Փայլածու և Իշրէ երկնից փոքրագոյն մաս մը կը դրաւեն, զոր մեր տիեզերքը կ'անուանենք : Իտլոր այս մոլորակներն՝ իրենց արբանեակներով երագ շարժմամբ ա-

ռաջ խաղալով մի և նոյն ռեղութեամբ և գրեթէ մի և նոյն մակարդակին վըրայ, ընդարձակ տրամագծով անիւ մը կը կազմեն, որուն լիսեռն անոնց ամէն ծանրութիւնը կը վերցընէ, և ինքն ալերագութեամբ դառնալով տաքցաւ, հրդեհեցաւ, և ինչուան շրջապատին ծայրերը տաքութիւն և լոյս սփռեց • որչափ որ այս շարժմունքս տևեն, ույաւիտենական են, միայն թէ առաջին շարժողին ծեռքը գէմ չկենայ ու չգործածէ այնչափ զօրութիւն զանոնք եղծաւ համար՝ որչափ գործածեց զանոնք ստեղծելու համար, արևը պիտի շողշողէ և իր լուսովը պիտի ընու աշխարհին բոլոր սահմանները • և տիեզերաց մէջ ուր ամէն բան մէկմէկէ կը ձգուին, բան չկրնար ոչ կորսուիլ և ոչ հեռանալ առանց վերագառնալու, նիւթոյ քանակութիւնը մնալով միշտ նոյն, լուսոյ և կենաց այս առատ աղքաւրը պիտի շապառի և պիտի չնուազի երբէք • վանզի միւս արևեներն անոնք ալ շարունակաթար իրենց լոյսը կ'արձըկեն, կուտան մեր արևուն այնչափ լոյս, որչափ իրենք անկէ կ'առնուն :

Կ իսաւորներն, որոնք թուով մոլորակներէն շատ աւելի են և անոնց պէս արևուն կը հպատակին, իրենք ալ այս հասարակաց վառարանին չորս դին կը խընին, և կ'առաւելուն անոր բեռու և իրենց բոլոր ծանրութեամբը անոր այրելուն ձեռքնտու կ'ըլլան • իրենք ալ մեր տիեզերաց մասն են, որովհետեւ մոլորակաց պէս արևուն ձգողութեանը տակին են • բայց իրենց շարժմանցը մէջ ոչ իրարահետ վերաբերութիւն մը ունին և ոչ ալ մօլորակաց հետ • իւրաքանչիւրը տարբեր մակարդակներու վրայ կը գառնան և աւելի կամ նուազ երկայնածե պարունակներ կտրելով, ժամանակի այլ այլ պարբերութեամբք, ոմանք բազմաթիւ տարիներու մէջ, իսկ ուրիշները բազմաթիւ դարերու մէջ • արևը դառնալով ինքն իր վրայ, սակայն և այն պէս անշարժ կեցած ամենուն մէջտեղը է ջահ, վառարան, առանցք աշխարհիս մեքենային այս ամէն մասանցը :

Իր մեծութեամբն է որ անշարժ կը կենայ և ուրիշ գնտերը կը չարժէ , և որովհետև զօրութիւնն ալ զանգուածոյն համեմատ տրուած է , անոր համար յանհամեմատա մեծագոյն է քան զդիսաւոր աստղները և հազար անգամ աւելի նիւթ կը բովանդակէ քան զամնամեծ մոլորակները . և գիսաւորք և մոլորակք ոչ կրնան զայն տեղէն խախտել և ոչ ալ անոր կարողութենէն իրենք զիրենք ազատել , որ անհուն հեռաւորութեամբք ձգուելով՝ զանոնք ամէնն ալ կը բովանդակէ , և նորէն դէպ 'ի արև կը բերէ ժամանակէ մը ետև զանոնք՝ որ աւելի հեռացեր էին . անոնցմէ ոմանք ալ իրենց վերադարձին այնչափ կը մօտենան արևուն , որ յետ պաղելու դարերով՝ սարսափելի ջերմութիւն կը աստանան . ասոնք ենթակայ են պյակերպ փոփոխութեանց այս ծայրագոյն ջերմութեամբ և ցրտութեամբ , խնդիրն նաև իրենց շարժման անհաւասրութեամբքը , որ երբեմն յանշափսերգ է , և երբեմն յանհունս դանդաղ . ըստ իմիք ասոնք անկարգ աշխարհներ են մոլորակաց համեմատութեամբ , որոնց պարունակներն աւելի կանոնաւորեալ ըլլալով , շարժմունքնին աւելի հաւաար , և բարեխառնութիւննին ալ միշտ նոյն , հանգստեան վայրք կը կարծուին ըլլալ , ուր ամէն բան անփոփոխական ըլլալով՝ բնութիւնը կրնայ կարգ մը հաստատել , միակերպ ներդործելու յաջորդաբար զարդանալ իր ամէն ընդարձակութեամբը : Ի՞ն մոլորակնն աստեղաց մէջ ընտրեալ գնտերէն մեր բնակամբ կարծես թէ աւելի առանձնաշնորհութիւններ ալ ունի , և արևէն նուազ հեռու , և նուազ ցուրտ է քան զիստիդոն , քան զիլերամու , քան չիրեակ , քան զի ունթագ , և քան չ'արտ , և նուազ արևակէզ քան չ'որութեակ և քան զիմյլածու , որ չատ աւելի մօտ են լուսոյ աղբեր :

կը շարունակո՞ւ:

Ազգային պատմութեան մակր պագայք :

Ժառէնվիլ ազնուականը , որ Գաղղիոյ Աուրբ Ա սուդովիկոս թագաւորին հետ 1248 թուականին խաչակրութեան դընաց Աուրբ Եշկիրը , անոր վարուց մէջ հետեւալ պարագաները կը պատմէ , Բնագիրը նորօրինակ և բնական գրութիւն է , լեզուն՝ հին և դժուարիմաց :

“ Ի՞ն միջոցին որ մենք Կիալրոս էինք , Ո սնեայի սուլդանն հեթանոս թագաւորաց մէջ հարստագոյնն էր : Իւ զարմանալի բան մը ըրեր էր . իր խեցիէ անօթները խորտակել տուեր էր . և անոնց տեղը ոսկիէ թափեր էր . և այս ոսկւոյ զանգուածները իր մէկ դղեկին մէջ բաց տեղ մնացեր էին , անանկ որ դղեակ մանողը կրնար անոնց դաշիլ ու տեսնալ . և վեց եօթը հատ մը կային : Իր մեծ հարստութիւնն երեցաւ ան վրանին վրայ , զոր Հայաստանի թագաւորը Գաղղիոյ թագաւորին զրկեց , և որ հինգ հարիւր լիրա կ'արժէր . Հայաստանի թագաւորին ալ Ո սնեայի սուլդանին մէկ Քետալ տուեր էր : Ծետալ անիկայ է որ սուլդանին վրանները կը հոգայ և տուներուն մաքրութեանը կը նայի :

“ Հայաստանի թագաւորը Ո սնեայի սուլդանին ծառայութենէն ազատելու համար , Ծամթարաց թագաւորին գնաց , և անսնց ծառայութեանը մտաւ : օգնականութիւն ձեռք ձգելու համար . և այնչափ առատ զինուոր բերաւ , որ կրցաւ Ո սնեայի սուլդանին հետ պատերազմիլ . երկար տեսեց պատերազմը , և Ծամթարք այնչափ այնչափ մարդ սպաննեցին սուլդանին զօրքէն , որ ալ անկի եսպը իրեն վրայ լուր մը չառնուեցաւ : Ո լլալիք պատերազմին համբաւը մէծ ըլլալով Կիալրոսի մէջ , մեր յիսնապեսներէն ումանք Հայաստան գացին :

1. Հեղինակը Երտու կամ Կորտու Հայաստան :

2. Հեթում Ա թագաւորը :